

Tapasztalatok az amerikai könyvtárosképzés köréből

KOVÁCS Ilona

Az Egyesült Államok-beli kenti egyetem Gombocz István emlékére magyar könyvtárosok képzésére ösztöndíjat ajánlott fel. Az egy éves program lehetőséget adott egyrészt új szakmai ismeretek elsajátítására, másrészt az amerikai könyvtárosképzés néhány tapasztalatának összegezésére. A következőkben egyrészt az amerikai könyvtárosképzés néhány vonásáról, másrészt a kenti program tartalmáról és módszereiről szeretnék beszámolni.

AZ AMERIKAI KÖNYVTÁROSKÉPZÉS JELLEGE ÉS ARÁNYAI

Az amerikai könyvtárosképzés több gazdasági, társadalmi és kulturális tényező függvénye, melyek részben világtendenciát, részben azonban sajátosan amerikai fejlődési irányt tükröznek.

Elsősorban az információk mennyiségének, a feltárás sokrétűségének és gyorsaságának igénye, pl. az ürkutató eredményei és ennek nyomán a természettudományos kutatás előtérbe kerülése, a közép- és felsőoktatásban résztvevők számának, így a könyvtári és információs szolgáltatásokat igénybe vevők körének rohamos bővülése említendő. Ezek az 1950-es évek közepétől a könyvtáros és tájékoztatói szakemberképzés jelentőségére, a hivatásos szakemberek alkalmazásának fontosságára hívták fel a figyelmet mind a közművelődés mind a felsőoktatás, mind a kutatás területén. Így amíg általában az amerikai felsőoktatásban 1958 és 1971 között a megszerzett egyetemi fokozatok száma általában 132%-kal, addig a megszerzett könyvtáros fokozatok száma 345%-kal nőtt. Amíg 1958/59-ben 1967 könyvtárosképzettséget nyert személy került ki a könyvtáros felsőoktatási intézményekből, addig 1970/71-ben ezt a számot 8770-re teszik. Különösen nagy lendületet adott a képzésnek az amerikai felsőoktatás fejlesztésére irányuló rendelkezés, az ún. Higher Education Act, amely 1970-ig jelentős összeget biztosított a könyvtárosképzés támogatására. Ennek keretében

1966-ban	898	941	dollár összegben	139	ösztöndíjat	
1967-ben	3	733	250	"	"	501
1968-ban	5	102	640	"	"	709
1969-ben	4	499	400	"	"	602
1970-ben	3	121	100	"	"	406

létesítettek. 1971-től az általános gazdasági problémák következtében, mint a könyvtári élet egész területén itt is visszaesés mutatkozott, de még mindig jelentős volt a támogatás.

Az egyetemi könyvtárosképzés abszolút arányait tekintve a képzésben részt vevő diákok száma 1970-ben 18 280 volt. A graduate programokra költött összeg 1969/70-ben 16 705 000 dollárt, 1970/71-ben 17 419 000 dollárt tett ki.

Az általános jellemzők sorában megemlíteném, hogy az amerikai méretek és arányok, valamint az intézmények nagy foku specializálódása, az audiovizuális eszközök, a mikrotechnika és a számítógépek alkalmazásának rohamos térhódítása egyre inkább sajátos ismereteket igényel, amelyek a képzés specializálódásához vezetnek. Ugyanakkor a fenti körülmények a speciális képzettség számára jelentős lehetőségeket biztosítanak.

Ehhez járul, hogy az amerikai képzés általános rendszere jelentősen különbözik a hazai hagyományoktól. Mindez alapvetően befolyásolja az amerikai könyvtárosképzés jellegét is.

Talán a legjellemzőbb és leglényegesebb különbség, hogy a képzés sem alsóbb, sem felsőbb szinten nem nyújt egységes műveltségi alapot, hanem több tényező következtében a képzés anyaga az egyes egyének programjában meglehetősen eltérő. Következik ez egyrészt az azonos kategóriába tartozó oktatási intézmények eltérő programjából, másrészt az azonos oktatási programban részt vevők differenciált egyéni lehetőségeiből. Az amerikai egyetemek autonómiája ugyanis tantervük meghatározásában is érvényesül. Így az egyetemek és főiskolák ajánlott programja különböző, "profilja" eltér egymástól. Ezt csak elősegíti, hogy az amerikai felsőoktatási intézményeknek több mint fele magánkézben van. 1971-ben a 2 556 egyetem közül 1 089 volt állami és 1 467 volt magán intézmény.

Emellett minden diák programja bizonyos előírásoknak eleget téve mind tematikáját, mind ritmusát azaz időbeli eloszlását illetően egyénileg alakul. A diák meghatározott óraszámot köteles meghallgatni, de bizonyos hányadot kivéve tanácsadó professzorának jóváhagyásával önállóan állítja össze programját saját tanszéke és más szakok tanulmányi programjából. Ez könnyen megvalósítható, mivel az egyetem korántsem olyan egységes profilu intézmény, mint a hazai egyetemek, hanem a felsőoktatás legkülönbözőbb ágazatait foglalja magában, a zenei képzéstől a természettudományokig mindent ajánlhat.

Időbeli megoszlását tekintve az egyetemi képzés két illetve három periodusra oszlik. Az alapképzést nyújtó u.n. undergraduate periódus, amely általában 4 év, az erre épülő egy vagy két éves felsőfoku képzés az u.n. graduate periódus, s majd az ezt követő 2-6 éves doktori program. Ezek a baccalaurate (B.A.), a master (M.A.) és a doctoral (Ph.D.) fokozatokat nyújtják. Általában nem szükségszerű, hogy a négy alsó év és az ötödik (vagy ötödik-hatodik) felsőév azonos szak programjából épüljön fel. Így a könyvtárosképzés graduate programjának hallgatói is a legkülönbözőbb előképzettséggel rendelkeznek, akik bizonyos különbözeti vizsgák letétele után hallgathatják a graduate program előadásait.

A négy, kettő és hat éves programok elvégzését meglehetősen rugalmasan kezelik. A felvételt követő néhány évben a programban való részvétel többször megszakítható és újra kezdhető, így lehetőség nyílik azok részletekben való elvégzésére. Különösen hozzájárul ehhez, hogy az egyetemek többsége teljes 12 hónapon át működik, s nyári intenzív programokat tart. Így például négy teljes nyári program elvégzése egyenértékű egy teljes éves folyamatos programban való részvétellel. Ugyanakkor a tanul-

mányok tempója, a felvett órák számának csökkentésével, megszakítás nélkül is lelassítható. Ez a rendszer azt is lehetővé teszi, hogy az ismeretek felfrissítése, illetve az új eredmények elsajátítása érdekében csak továbbképzés céljából kapcsolódják be valaki a tanulmányi munkába. Ez egyes szakmákban (így a pedagógusoknál) meghatározott időközökben pl. háromévenként kötelező.

Ebből következik, hogy a tanulmányok célja lehet egyrészt a fokozat megszerzése, vagy a fokozat megszerzése nélkül csupán egyéni fejlődés, tájékozódás avagy előírás szerinti továbbképzés. Így egy-egy negyedévre más egyetemeken hallgatói is beiratkozhatnak és vendéghallgatóként részt vehetnek a helyi oktatási munkában.

A képzés költségeit a diák viseli, ez állami egyetemeken az állam diákjai számára kedvezményes. Egy graduate school-ba való felvétel azonban nem kizárólag pénzkérdés. A hallgató előképzettségétől, a korábbi tanulmányai során elért tanulmányi színvonalától, valamint a minden amerikai hallgató számára egységesen előírt általános tesztvizsga eredményétől függ. Minél jobb egy egyetem, annál magasabb pontszámokban szabhatja meg a felvételi minimumot. Mivel azonban a tanszékek a központi egyetemi költségvetésből a hallgatók létszáma szerint részesülnek, érdekük a diákok létszámának emelése is, így a kevésbé jó programokkal fellépő iskolák a szükséges létszám elérése érdekében kénytelenek engedni a követelményekből.

Azok az iskolák, amelyek megütik az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) által támasztott követelményeket az u.n. minősített intézmények sorába tartoznak. A graduate programok közül 1968-ban 39, 1971-ben 49 volt u.n. minősített, viszont nem rendelkezett ezzel a címmel 1968-ban 78 és 1971-ben 76.

A KENTI KÉPZÉS JELLEMZŐI

A Kent State University állami egyetem, 1910-ben alapították. Az egyetem keretében folyó könyvtárosképzést a School of Library Science, az Amerikai Könyvtáros Egyesület által minősített iskola végzi.

Kent 33 mérföldre (53 km-re) esik Clevelandtól és kb. 31 000 lakossal rendelkezik. Az egyetem 1941-ben 2700 diákkal működött, ma 20 000 diák befogadására képes. Jelenleg kb. 15-16 000 a diáklétszám. A közepes nagyságu egyetemeken sorába tartozik.

A master fokozat elnyerése 1935 óta szerepel programjában, a könyvtárosok számára master programot 1963-ban létesítettek.

Az egyetem maga kis külön várost képez, az u.n. campust, közel száz épülettel, amelyek részben oktatási épületek, kollégiumok, részben az egyetemi élet minden kellékét nyújtó intézmények: kórház, sportcsarnok, a tizenkét emeletes könyvtár és a diákközpont, amely színháztermeket, éttermet, klubokat, könyvkereskedést stb. foglal magába.

Az egyetem alapprogramjai a következők: angol nyelv és irodalom, pedagógia, természettudományok, képzőművészet, építészet, zene, beszéd-korrekción, színház, üzleti adminisztráció, közgazdasági ismeretek. 1961 óta ajánl doktori programokat, ma már tizenhárom szakterületen; könyvtárosok számára azonban nem.

A könyvtárosképzés tartalmi előírásai a következők: az egy éves MLS (Master of Library Science) megszerzéséhez megfelelő szintű előképzettséget és 48 óra u.n. "credit hours" lehallgatását kívánja meg. Az egyes felvehető előadássorozatok általában 3 "credit hour"-t érnek. Az előadások egy része kötelező, más része választható, és az egyéni igények szerinti specializálódást teszik lehetővé. Minden döntés megvalósításához azonban a diák tanácsadó professzorának jóváhagyása szükséges.

Mindenki számára kötelező előadások az alábbiak: kutatási módszertan, könyv- és könyvtártörténet, a könyvtárak társadalmi és filozófiai alapjai, automatizálás, katalogizálás és szakozás.

Mindenki számára kötelező típusu előadás egy referenzs jellegű előadás is, amely azonban tárgyát illetően választható a természettudományok, a társadalomtudományok vagy az un. humán tudományok köréből. Szintén valamennyi hallgató számára kötelező egy könyvtár típusra vonatkozó előadássorozat meghallgatása a következők közül: közművelődési, egyetemi és főiskolai, iskolai könyvtár vagy szakkönyvtárak.

A kötetlen választható előadások sorában ajánlottak: információviszakeresés, hálózatok (automatizált információs rendszerek hálózatai), felsőszintű referenzs, felsőszintű katalogizálás, könyvtári munkaszervezés, könyvtárépítészet, audiovizuális eszközök, gyermekirodalom, európai könyvtárügy, régi könyvekkel való foglalkozás, egy-egy szeminárium a közművelődési könyvtárak és az egyetemi könyvtárak adminisztrációja köréből, újsággönyvtárak, főiskolai tanítási módszertan a fenti tárgyak egy részéből pl. a katalogizálás tanítása, etnikumokra vonatkozó irodalom és bibliográfia, könyvtári szolgáltatások etnikumok számára, könyvtári gyakorlat.

Ehhez járult még az év folyamán meghívott hazai és nemzetközi szakemberek előadásain, az un. colloquium-okon való kötelező részvétel. Az angol nyelvterület nagysága és az angol nyelv elterjedtsége erre nagy lehetőségeket biztosít.

A könyvtárosképzés időbeli feltételei és az oktatás rendje a következőképpen alakult: a kenti graduate program egy éves. Ez a minimális időkeret, amely így intenzív programnak tekinthető. A felvétel egy évig érvényes, s a megkezdést követő hat év során a tanulmányokat be kell fejezni.

A 12 hónapos tanulmányi idő négy negyedévre oszlik. A ciklusok közepén és végén általában minden tárgyból írásbeli vizsgát kell tenni, amelyek többségükben teszt jellegűek. Az év folyamán pedig minden előadáshoz különböző írásbeli témák kidolgozását kell elvégezni.

A képzés módszereit tekintve megállapítható, hogy az európai hagyományok szerinti előadások száma meglehetősen kevés. A képzés rendkívül nagy mértékben épít a diák önálló munkájára, az olvasmányanyag önálló feldolgozására. Így a kurzusok többsége beszélgetések, viták formájában zajlik, inkább szeminárium jellegű. Gyakoriak az esettanulmányok elemzése, csoportos feladatmegoldások.

Sajátos módszer az un. individual investigation, amely egy-egy téma önálló írásbeli feldolgozását jelenti, a diák és a professzor folyamatos konzultációjára épül, s egy-egy előadás meghallgatásával egyenértékű.

A diploma elnyeréséhez diplomamunka elkészítése szükséges az év folyamán. Ennek mind tartalmi, mind formai szempontból szigorú előírásoknak kell eleget tenni.

A képzés technikai feltételei rendkívül jók. A rendelkezésre álló sokszorosítási technika a szemléltető és tájékoztató anyagok szinte korlátlan előállítását teszi lehetővé. Az audiovizuális eszközök nagy választéka (vetítógépek, képmagnó stb.) jelentősen hozzájárul a tanítás hatásfokának növeléséhez. Ezek egy része az iskola tulajdonát képezi, más része az egyetem audiovizuális központjában éppenugy kikölcsönözhető, mint a könyvtárból a könyvek. Az un. telelecture-ök az automatizálás előadás keretében lehetővé tették, hogy az osztályteremben felszerelt telefon készüléken keresztül a szakterület legjobb szakemberei tartsanak előadásokat New York-ból, Berkeley-ből, Washington-ból, Dayton-ból. A teremben felszerelt mikrofon segítségével kétoldalu kapcsolat jött létre, s a diákok kérdései eljuthattak az előadóhoz.

E téren különösen jelentős volt a kooperáció a kenti egyetemi könyvtár és a tanszék között. Így lehetővé vált, hogy laboratóriumi gyakorlatok keretében megismerkedjünk az on-line katalogizálás és a gépi információvisszakeresés módszereivel.

ÖSSZEGEZVE

A program erősségei a következők:

1. A tájékoztató könyvtáros képzése, mely során a fő hangsúlyt a referenz munka módszertanának és apparátusának megismerésére helyezik. Értéke a szemlélet, a módszerek, a referenz apparátus típusainak és a gépi információvisszakeresés módszereinek megismerése.
2. Számunkra különösen tanulságosak az automatizálás tárgykörében szervezett előadások, amelyek elsősorban a könyvtári automatizálás feltételeivel, a rendszer tervezési és szervezési kérdéseivel, valamint az egyes működő rendszerekkel ismertetnek meg.
3. Ujszerű szemlélet és módszerek, továbbá az audiovizuális eszközök megismerésére adnak lehetőséget azok az előadások, amelyek az iskolai könyvtárakkal, azaz a media központok működésével és a media specialisták szerepével foglalkoznak.
4. A hungarika kutatás szempontjából igen értékesek az "ethnic studies" körébe tartozó előadások, amelyek módszertani és elméleti bázist adnak a speciális témakör feltárásához. Az iskola keretében működő Ethnic Studies Center képezi ennek bázisát.

A képzés feltétlen előnye mind tartalmában, mind pedig időelosztásában megnyilvánuló rugalmassága. Ez egyrészt az egyéni igényekhez való alkalmazkodás tág lehetőségét, így az erőteljes specializálódást teszi lehetővé, másrészt az érdeklődés fokozatos kibontakozása esetén biztosítja annak követését. Emellett egy azonos program teszi lehetővé a nappali, esti, levelező tagozat és a továbbképzés igényeinek ellátását.

Ugyanakkor azonban igen nagy hátránya a nem szisztematikusan felépített tanulmányi program, a kevéssé átgondolt és megszerkesztett egyéni tanmenet, mely nagy hézagokat eredményezhet s nem teszi lehetővé egy egységes követelményrendszer kialakítását. Az erős specializálódás és tul-

zott gyakorlati szemlélet a távolabbi perspektívák elvesztését, az áttekin-
tés és elméleti igény visszaszorítását eredményezheti. Az egész felsőok-
tatásra jellemző hajszoltság és tulzsufoltság minden egyéb tevékenység ki-
zárására épít, amely a személyiség rendkívül egyoldalú fejlődését ered-
ményezheti és semmiképpen sem segíti elő egy művelt, széleslátókörű ge-
neráció felnövekedését.

BIBLIOGRÁFIA

1. Kent State University. Graduate Schools Catalog 74-75. - Kent, Ohio 1975, KSU. 253 p. = Kent State University Bulletin. 1974. July.
2. Pocket Data Book USA 1973. - Washington, D.C. 1973. Gov. Printing Office.
3. North American Library Education Directory and Statistics 1969-1971. Ed. by Frank L. Schick, D. Kathryn Weintraub. - Chicago 1972. ALA. 87. p.

Rubakin Észak-Londonban, avagy hogyan kerül az olvasó a tananyagba? (Egy nap az észak-londoni politechnikum könyvtárosiskolájában)

KAMARÁS István

Az Essex Road vidéke Újpestre emlékeztet. Már egy évszázada eb-
ben a kerületnek laknak az "ügyeletes" bevándorlók, manapság főképpen
pakisztániak. Sok a csunya, és sok a lebontásra ítélt, kiürített (és gale-
rik, hippik, kommunák által ideiglenesen elfoglalt, majd a hatóságok ál-
tal megostromolt, ideig-óraig végvárrá váló) lakóház. A School of Librarian-
ship épülete új, mértéktartóan modern épület. (1971 május 1-én kezdte meg
történetét a főiskola.) A szerény előcsarnokban kellemes meglepetés fogad:
ma mintegy félszáz fős tanári kar retusálatlan fényképei. (40 státusban lé-
vő, 4 óraadó tanár, 8 főnyi kutató, 6 főnyi könyvtári és 9 főnyi adminiszt-
ratív személyzet alkotja a főiskola legénységét.) Így együtt rendkívül rokon-
szenvesek, az arcok alapján több lehet a farmert, mint a vaskalapot vise-
lő tanerő.

"Amikor az ember belépve egy nagy könyvtárba az emberi erőfeszít-
és ezer és ezer bizonyítékának szédítő forgatagába kerül, szégyent és el-
viselhetetlen nyomást érez vagy egyenesen pánikba esik. A könyvtárosok,
akik egész életüket ebben az egyéni korlátoltságukra emlékeztető környezet-
ben töltik, mégis magabiztosak, vidámak és barátságosoknak látszanak. Eb-
ben a rohanó, agresszív, kellemetlen világban a könyvtárosok menedékhe-
lyek szerepét betöltő szentélyek őrei. Ezek a szentélyek azonban nem a
mozdulatlan sötétség templomai. Csendjük erőműtelepek puha zümmögésé-
re emlékeztet." E szavakkal (Patrick Meredith Tanulás, emlékezet és tudás)